

„Rozrůzněná modernost“ – Meziválečná moderna ve sbírkách Západočeské galerie v Plzni (1918–1938) – Inter-War Modernism in the Collections of the Gallery of West Bohemia in Pilsen (1918–1934), Plzeň 17. 4. – 18. 9. 2016

Za název svého ohlédnutí za úžasnou prezentací utajených artefaktů v plzeňských Masných krámech jsem si vypůjčil výstižný citát předválečného uměleckého kritika Václava Nebeského. Pro bohatý kulturní život umělecky neobyčejně plodného pouhého dvacetiletí první republiky je vskutku nápadná pestrost malířské a sochařské tvorby, v níž se vymezují, prolínají, protínají, nezřídka i spolu soutěží výtvarné směry, reagující osobitým způsobem na domácí i evropské podněty a impulsy. Přesto prvorepubliková moderna tvoří navzdory pestrosti a různorodosti jednotlivých směrů a názorových skupin výjimečný celek. Z této premisy vychází i zdařilá koncepce Aleny Pomajzlové, hlavní autorky výstavy, která společně s kurátorkou Petrou Kočovou a ředitelem Západočeské galerie Romanem Musilem vybrala a do nosných výstavních segmentů uspořádala utajené skvosty z galerijních fondů.

Dvacátá a třicátá léta nepředstavují vývojově snadno čitelný celek. Jedná se o dynamické období, kdy se umělecké proudy i jednotlivé projevy střídají, prostupují a kříží, navíc přitom i jednotliví protagonisté českého moderního malířství procházejí vlastním vývojem a hledáním svébytného projevu. Vystavené exponáty jsou prezentovány v šesti oddělených výstavních segmentech s názvy *Tvrdošíjní a rozrůzněná modernost*, *Primitivismus a návrat k řádu*, *Modernost a tradice*, *Čistá výtvarnost*, *Obraz jako vzpomínka a konečně Druhá exprese*. Nutno též zdůraznit, že toto členění je dost volné, možná i diskutabilní, a nesleduje také striktně časovou ani autorskou linii, proto třeba obrazy Čapka, Zrzavého, Muziky, Filly, Špály, Šimy ad. najde návštěvník odděleně, v jednotlivých expozičních sekcích.

Úvodní část výstavy věnovaná *Tvrdošíjným* zdůrazňuje návaznost na individuální modernu ještě z éry před první světovou válkou, kdy se část mladých českých malířů inspirovala mezinárodní avantgardou. Jejich modernost se projevovala v novém uchopení umění i oživení klasických hodnot. Mnozí hledali vlastní cestu a individuální přístup bez cizích vzorů, společným jim bylo však odmítání konzervativních projevů, v nichž viděli vyprázdňená obsahová klišé. Tuto různorodou skupinu, časově zasazenou do let 1918–1924, tvořili přívrženci aktuálních podnětů, rezonujících s vývojem hlavního proudu evropské moderny. Společně usílili o „*moderní výtvarný výraz*“ však není uniformní. Protagonisté této skupiny směřují ke konstruktivní, obsažné malbě a přitom vytvářejí svébytný rukopis, charakteristický i pro jejich pozdější tvorbu. Patrné je to zvláště u vystavených obrazů Josefa Čapka. Zejména jeho *Poutník* (1921–1922), vynikající již svébytným Čapkovým rukopisem, bývá interpretován jako svého druhu autostylizace, promítnutí autorových snů a jeho cestovatelské touhy. Později tolik typický Čapkův sociální akcent je patrný na jeho dalším obraze *Žebračka*. Překvapivě sem autoři zařadili i raný projev malířky Toyen – půvabnou, ale tradiční krajinomalbu *Z Dalmácie*. Krajinné prvky jsou patrné i na Muzikově *Zátiší s krajinou* i na Zrzavého obrazech *Nalezení Mojžíše a Krajina s chalupou*, jednoduchých malbách kontrastujících se spiritualitou jeho pozdní tvorby. Jako ikonické dílo tohoto segmentu ale autoři představili působivé Šimovo plátno *Lod'* v přístavu z roku 1922, evokující atmosféru dalek a cestování. Sytým pojetím malby zaujme Špálovo *Velké koupání* i obrazy *Kremličkovy*.

Druhá část výstavy, označená jako *Primitivismus a návrat k řádu*, zahrnuje dvacátá léta, kdy se projevuje obrat a příklon k jednoduchosti. Inspiraci hledají čeští modernisté i u neškolených malířů, jakým byl známý francouzský naivista, „*malující celník*“ Henri Rousseau. V této výstavní sekci jsou prezentovány obrazy Františka Muziky z uměleckého svazu Devětsilu i tradiční plátna Karla Holana, Miloslava Holého či klasičtějšího Antoní-

na Procházky. Návštěvníkův pohled přitahují i Kremličkovy akty nebo obraz Černošská dívka málo známé Hany Marešové z roku 1923. Působivou sociální výpovědí s utajeným příběhem v pozadí osloví i do stejného roku vzniku datovaný Rabasův obraz Třetí třídou z Kladna.

Třetí segment s názvem *Modernost a tradice* charakterizuje příklon k primitivismu i sentimentalitě, kombinovaný s vlivem mezinárodní avantgardy. Nádhernou atmosférou cirkusových scén vynikají obrázky Františka Tichého, mezi jehož zde prezentovanými díly nechybí ani proslulý Břichomlavec z roku 1934. Ještě do poloviny dvacátých let se hlásí dvě pozoruhodná, byť zdánlivě konzervativní plátna. Barevně temná Šumavská krajina Rudolfa Kremličky stejně jako Melancholie Josefa Hodka vyvolávají až depresivní náladu. Obohacením a organickým doplňkem obrazové části této sekce jsou i vhodně volený výběr z tvorby „*spřízněné duše*“, sochaře Otto Gutfreunda.

Čtvrtý oddíl nazvali autoři označením *Čistá výtvarnost*. Sem zařadili výtvarné umělce, názorově blízké prvorepublikovému sběrateli moderního malířství a zároveň uměleckému kritikovi Vincenci Kramářovi. Vystavené autory spojuje, jak uvádí katalog, „*malířskost a smyslová kvalita*“, navazující na fauvismus a kubismus. Výrazná barevnost a dynamičnost je patrná u obou prezentovaných děl Václava Špály: Krajina u Vlašimi a Údolí Vltavy u Chvatěrub. Jako příklad „*čisté výraznosti*“ je do výběru zařazen i Emil Filla, jehož obrazy vynikají barevnou hmotou obrazu s pastózními nánosy a expresivními deformujícími tvary. To platí o sérii jeho působivých zátiší (s vázou, mandolínou, rakem) z období 1928–1930. Explicitní linie malby jsou patrné i na Muzikových obrazech a do této volně uspořádané skupiny byl zařazen i známý Čapkův obraz Muž s pytlkem z doby kolem 1930 a stejně tak velké plátno Josefa Šímy, zobrazující sedícího Šimova přítele, sochaře Bedřicha Štefana (1932).

Pro pátou sekci výstavy s názvem *Obraz jako vzpomínka* vybrali autoři díla z přelomu 20. a 30. let, tedy díla, u nichž se projevuje příklon k surrealismu a imaginární krajinomalbě. Malíři jako Zrzavý, Muzika či Šíma se na nich pokoušejí zachytit zážitky a dojmy i sny, které přetvářejí v novou realitu. Tzv. artificialismus, zdůrazňující prolínání poezie a malby, hledá inspiraci ponorem do vlastního nitra a v hlubině vzpomínek. Z toho vychází i český surrealismus a roku 1934 nově založena surrealistická skupina. Návštěvníka zaujme i Šimova Modrá krajina a Muzikovo Spáleníště. Zádumčivou náladou a zřetelným malířským rukopisem upoutají další Zrzavého obrázky, francouzská vzpomínka Ile de Sein (1931) a uhrančivé Haldy u Ostravy (1933) s červeně žhnoucí struskou. V tomto výběru nemůže chybět ani nejznámější dvojice českých předválečných surrealistů, malířka Toyen (vlastním jménem Marie Čermínová) se svým bezejmenným Obrazem (1932) a její životní a umělecký partner Jindřich Štyrský s díly Modrý obraz (1930) a Kořeny (1934), zachycující snové vidiny a čerpající inspiraci z hloubi vzpomínek.

Poslední, šestý segment plzeňské výstavy o meziválečné moderně pojmenovali autoři *Druhá exprese*. Jsou zde zařazena díla z konce třicátých let, kdy se rostoucí hrozba fašismu a tíživý pocit ohrožení promítly přímo i nepřímě do umělecké tvorby. Vystavené obrazy tak odrážejí metaforicky politizaci společnosti, pocity nebezpečí a ohrožení a reagují na ně svébytným expresivním, dramatickým vyjádřením. Motiv smrti, destrukce a utrpení je zřetelný u Jana Baucha a Josefa Čapka. V dílech se objevují citace křesťanské ikonografie i antické mytologie. Rozpoznatelný je též ohlas depresivních obrazů norského malíře Edvarda Muncha. Dominantou této sekce je soubor velkých Fillových pláten, především Zuzana v lázni (zvaný též Dva starci a dívka) z roku 1935 a dva rozměrné dynamické výjevy z posledního roku první republiky: Theseus zápasící s býkem a Zápas býka se lvem. Pochmurnou náladou a výraznou expresivitou vyniká i Bauchův Ukřižovaný (1937) či Janouškův Abstraktní obzor (1936). Příznačné pro atmosféru předmnichovského

období jsou i výrazně smutné malby Josefa Čapka z let 1935–1937 (Ráno, Květinářka, Černá noc, Těžko).

Za pochvalnou zmínku stojí i výpravná a obsáhlá publikace, vydaná Západočeskou galerií u příležitosti této mimořádné výstavy se stejnojmenným názvem Meziválečná moderna ve sbírkách Západočeské galerie v Plzni (1918–1938) pod redakcí Aleny Pomajzlové (145 str., 450 Kč). Zsvěcenou úvodní studií Druhý život české moderny napsal ředitel ZČG Roman Musil (s. 8–13), jednotlivá období v základním souhrnu a umělecké charakteristice pak představila A. Pomajzlová, autorka výstavní koncepce i doprovodných textů. Precizně zpracovaný katalog uvádí všech 69 vystavených obrazů i šestnáct doprovodných sochařských artefaktů. Knihu doplňuje aktuální seznam použité literatury a pramenů, cizinci jistě ocení anglické shrnutí a orientaci usnadní bohatý jmenný rejstřík.

Výstava se tak stala mimořádnou kulturní událostí, přesahující svým dosahem a návštěvností regionální význam. K jejímu úspěchu nepochybně přispěl nejen reprezentativní soubor vysoké umělecké hodnoty, ale kromě samotné koncepce i vynikající zvládnutí výtvarného pojetí a designu expozice (Martin Bušek a Jan Dienstbier), stejně jako architektonické řešení výstavního prostoru (Lukáš Velíšek). Opět se ale nabízí otázka i povzdech, proč úžasné bohatství českého malířství (a to zdaleka nejen moderny) zůstává – na rozdíl od podobných regionálních galerií, třeba v Hradci Králové či Ostravě – dlouhodobě ukryto v depozitářích Západočeské galerie. Plzeň by si určitě zasloužila trvalou galerijní expozici, nejlépe v nové budově, o které se zatím jen bezvýsledně mluví.

Jan Kumpera